

*dr hab. Małgorzata Kalbarczyk, prof. UW*¹ 

Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Statystyki i Ekonometrii
Uniwersytet Warszawski

*mgr Rafał Miśta*² 

Instytut Ekonomii i Finansów
Katedra Ekonometrii i Statystyki
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

*dr hab. Leszek Morawski, prof. UW*³ 

Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Makroekonomii
Uniwersytet Warszawski

Ubóstwo subiektywne i relatywne w krajach środkowoeuropejskich – według grup wiekowych

WPROWADZENIE

Za Tomaszem Pankiem w analizach ubóstwa można wyróżnić podejście wielowymiarowe oraz klasyczne (związane z analizą dochodów i wydatków) (Panek, 2008). Pomimo niewątpliwych zalet pierwszego z nich, to ostatnie – podejście jednowymiarowe, w szczególności monetarne – odgrywa szczególnie ważną rolę w statystykach publicznych (Golinowska, 2018). W dalszej kolejności analizy można podzielić według sposobu pomiaru: obiektywnego (ekspercko, za pomocą niezależnych wskaźników) i subiektywnego (na bazie samooceny badanych osób) (Panek, 2008). Rozróżnienie to będzie przedmiotem dalszych rozważań.

¹ Adres korespondencyjny: e-mail: mkalbarczyk@wne.uw.edu.pl. ORCID: 0000-0002-9431-1947.

² Adres korespondencyjny: e-mail: r.mista@uw.edu.pl. ORCID: 0000-0002-7309-6352.

³ Adres korespondencyjny: e-mail: lmorawski@wne.uw.edu.pl. ORCID: 0000-0003-3464-3963.

Pomiar obiektywny może mierzyć ubóstwo absolutne (stan zaspokojenia podstawowych potrzeb ludzkich) lub względne/relatywne (poziom zaspokojenia potrzeb jednostek w odniesieniu do poziomu zaspokojenia potrzeb przez resztę społeczeństwa). Stan zaspokojenia podstawowych potrzeb zmienia się raczej powoli, a wzrost ogólnego dochodu może ubóstwo absolutne wyeliminować niemal całkowicie (Giełda, 2014). Z tego powodu obiektywne wskaźniki ubóstwa absolutnego, chociaż niezmiernie istotne z perspektywy polityk społecznych, z perspektywy statystyki publicznej stwarzają zupełnie inne problemy niż wskaźniki ubóstwa względnego (zagadnienie definicji i pomiaru zaspokojenia podstawowych potrzeb).

Do pomiaru obiektywnego ubóstwa względnego często wykorzystywanym instrumentem służącym identyfikacji osób zagrożonych niedostatkami dochodowym jest wskaźnik zagrożenia ubóstwem względnym (AROP – *at risk of poverty rate*). Wskaźnik AROP odzwierciedla opinie ekspertów, kogo należy uznać za osobę zagrożoną ubóstwem materialnym na podstawie dochodu ekwiwalentnego i linii ubóstwa. Konstrukcja wskaźnika wywodzi się z teorii użyteczności konsumenta zakładającej zależność indywidualnej użyteczności od konsumpcji oraz cech niezwiązanych z dochodem (np. stanu zdrowia, sytuacji rodzinnej) (patrz np. Ravallion, 2012). W absolutnym podejściu do mierzenia ubóstwa relatywnego przyjmuje się referencyjną wartość użyteczności rozróżniającą osoby zagrożone i niezagrożone ryzykiem ubóstwa materialnego. W wyznaczaniu ubóstwa relatywnego wartość ta ustalana jest w odniesieniu do rozkładu dochodu innych członków społeczeństwa. Robert Pollak i Terence Wales (1979) pokazali, że wyłącznie na podstawie informacji o indywidualnych wydatkach konsumpcyjnych nie jest możliwe zidentyfikowanie wydatków maksymalizujących użyteczność. Uporządkowanie obserwacji względem użyteczności na podstawie takich danych jest możliwe dopiero po uwzględnieniu dodatkowej skali ekwiwalentności. Często stosowaną skalą jest zmodyfikowana skala OECD zakładająca, że utrzymanie wartości użyteczności (na osobę) po „dodaniu” dodatkowej osoby dorosłej do gospodarstwa domowego wymaga zwiększenia wydatków o 50%, a dodanie dziecka – osoba w wieku poniżej 14 lat – zwiększa ten koszt o 30%. Stosując różne skale ekwiwalentności, otrzymujemy różne wyniki dotyczące zakresu i struktury zagrożenia relatywnym ubóstwem dochodowym zgodne z danymi i teorią użyteczności. Pomimo powszechności stosowania AROP podkreśla się, że zależy on od uznaniowych skal ekwiwalentności, a przede wszystkim, że należy wskaźnik ten traktować raczej jako miarę nierówności dochodowych, a nie miarę ubóstwa *per se* (Panek, Zwierzchowski, 2016).

Alternatywnym podejściem pozwalającym zidentyfikować osoby zagrożone ubóstwem dochodowym jest koncepcja ubóstwa subiektywnego bazująca na opiniach respondentów dotyczących dysponowania zbyt niskim dochodem w odniesieniu do potrzeb. Przy wyznaczaniu zakresu ubóstwa subiektywnego korzysta

się zwykle z informacji zawartych w odpowiedziach na pytania: IEQ (*income evaluation question*) lub MINQ (*minimum income to make ends meet*). Podejście to odróżnia się od poprzedniego oparciem się na subiektywnych ocenach badanych i przekonaniem o sensowności ich odpowiedzi. Jednocześnie nie można łatwo umieścić go w podziale na wskaźniki ubóstwa względnego i absolutnego: względny lub absolutny wymiar ubóstwa subiektywnego zależy od tego, jak do bycia ubogim odnoszą się respondenci (Hagenaars, van Praag, 1985).

Każda z metod identyfikacji reprezentuje inny sposób podziału osób na dwie rozłączne grupy: nieubogich i ubogich, z których pierwsza obejmuje, niejako domyślnie, osoby uznawane za niewymagające interwencji ze strony polityki społecznej z tytułu niskich dochodów, a druga obejmuje osoby, o których uważa się, że powinny być podmiotami takich działań. Z perspektywy efektywności wydatków publicznych optymalną sytuacją jest pełna zgodność obydwu klasyfikacji. Wówczas środki kierowane są do osób, którym obiektywnie (w sensie położenia w rozkładzie dochodu) pomoc powinna być udzielona i które równocześnie takiej pomocy oczekują.

Można argumentować, że metody będące przedmiotem naszej uwagi nie tylko inaczej identyfikują osoby ubogie, ale również zakładają inne cele polityki społecznej – podobnie jak odmienne cele przypisuje się walce z ubóstwem względnym i absolutnym (Shaw, 1988). Walka z nierównościami ekonomicznymi nie jest tożsama z walką z biedą. Wskaźnik AROP na pierwszy plan wysuwa nierówności ekonomiczne. Podejście subiektywne jest „pomiędzy” ubóstwem względnym i absolutnym (choć w wariantcie porównującym dochód z MINQ bliższe absolutnego ujęcia ubóstwa), opisując odrębne zagadnienie związane z postrzeganiem własnej sytuacji materialnej. Zakładamy zatem, że odmiennosc koncepcji i opartych na nich procedur klasyfikacyjnych prowadzi do różnych podziałów i że odmiennosc ta ma istotne znaczenie dla doboru polityk społecznych.

Celem pracy jest identyfikacja tych różnic na przykładzie krajów Europy Środkowej i Wschodniej w latach 2008–2018. Wyraźnie trzeba zaznaczyć, że w pracy analizowane jest wyłącznie obiektywne względne/relatywne ubóstwo dochodowe oraz subiektywna ocena adekwatności dochodu osób w gospodarstwach domowych w stosunku do zadeklarowanych niezbędnych potrzeb. Bierzymy pod uwagę tylko kryterium dochodu – jeden z wymiarów ubóstwa, aczkolwiek bardzo istotny. Miary stosowane w pracy wzajemnie się uzupełniają i są powszechnie używane do mierzenia nierówności dochodowych (Posel, Rogan, 2014; Wang i in., 2020). Podobne podejście do zastosowanego w niniejszej pracy, oparte na porównaniu wyników klasyfikacji według różnych kryteriów ubóstwa, znaleźć można m.in. u Calogero Carletto i Alberto Zezza (2006) dla Albanii, Dorrit Posel i Michaela Rogana (2016) dla RPA, Hanjie Wang i in. (2020) dla Chin, Garry'ego Marksa (2007) dla Australii, Zsoki Koczan (2016) dla krajów bałkańskich, Franziska Buttler (2013) przeprowadziła tego rodzaju analizę dla krajów Unii

Europejskiej, a Chenhong Peng, Paul Yip i Frances Law (2020) na przykładzie Hongkongu analizowali czynniki sprzyjające odmienności klasyfikacji. Leszek Morawski i Adrian Domitrz (2017), korzystając z danych z „Badania budżetów gospodarstw domowych”, pokazali rozbieżności wyników po zastosowaniu podejścia subiektywnego i obiektywnego dla Polski. Według nich podejście AROP wskazuje głównie gospodarstwa wieloosobowe jako zagrożone ubóstwem relatywnym, choć ocena sytuacji dochodowej tych gospodarstw jest znacznie lepsza po zastosowaniu podejścia subiektywnego. To ostatnie podejście natomiast częściej na zagrożone ubóstwem wskazuje gospodarstwa jednoosobowe.

W pracy badamy, czy w latach 2008–2018 wartości wskaźników ubóstwa subiektywnego i relatywnego różniły się dla wybranych krajów środkowoeuropejskich. Po drugie, chcemy ustalić, czy wartości wskaźników obydwu sposobów pomiaru ubóstwa różniły się istotnie w zależności od wieku respondenta. Analiza zróżnicowania stóp ubóstwa względem wieku motywowana jest wynikami badań sugerujących, że ocena dochodu zmienia się z wiekiem. Wśród młodych ludzi obserwuje się znacznie większe przywiązanie do dochodu, podczas gdy wśród starszych osób jest ono dużo mniejsze (Hsieh, 2011; Litwin, Sapir, 2009). Uzasadnione jest przypuszczenie, że udział ubogich subiektywnie wśród ubogich względnie zmienia się w zależności od wieku. Biorąc pod uwagę coraz większy udział osób starszych w populacjach badanych krajów, zmienna ta wydaje nam się szczególnie interesująca w kontekście zmian różnie definiowanych stóp ubóstwa.

Korzystając z danych EU-SILC, w pracy pokazujemy trzy zjawiska. Po pierwsze, dominacja wartości stóp ubóstwa subiektywnego nad wartościami stóp ubóstwa relatywnego jest zjawiskiem powszechnym, obserwowanym we wszystkich analizowanych krajach. Po drugie, zauważalna jest konwergencja wartości stóp ubóstwa wśród osób starszych we wszystkich krajach wynikająca ze wzrostu wartości stóp relatywnych i spadku wartości stóp subiektywnych. Po trzecie, w Polsce po 2014 r. nastąpił wzrost zróżnicowania wartości obydwu stóp ubóstwa wyznaczonych dla grup wieku w związku ze wzrostem wartości stóp relatywnych wśród osób 60+ i spadkiem obydwu wskaźników wśród osób do 50. roku życia.

METODA BADANIA

Wykorzystane w analizie dane pochodzą z reprezentatywnego badania sondażowego gospodarstw domowych prowadzonego przez Eurostat: EU-SILC (Europejskie Badanie Dochodów i Warunków Życia Ludności). Dane EU-SILC dostarczają informacji o warunkach życia ludności, składzie osobowym gospodarstw domowych, jak i aktywności ekonomicznej oraz sytuacji dochodowej mieszkańców na obszarze całej Unii Europejskiej. Dane wybrane do badania objęły na-

leżące do UE kraje środkowoeuropejskie i bałtyckie: Polskę, Czechy, Słowację, Węgry, Litwę, Łotwę oraz Estonię w latach 2008–2018 i analizowane były na poziomie respondentów gospodarstw domowych – tj. populacji osób bezpośrednio odpowiadających na pytania w kwestionariuszach ankietowych. Dodatkowo wzięto pod uwagę wyłącznie respondentów w wieku 19 lat i więcej (wiek, w którym osiąga się pełną zdolność do czynności prawnych). Wybrane kraje są przykładem transformacji ustrojowej i gospodarczej z gospodarki socjalistycznej na kapitalistyczną, mają podobny status gospodarek półperyferyjnych dla Europy Zachodniej oraz są członkami Unii Europejskiej i strefy Schengen (Rumunia i Bułgaria w badanym okresie były poza tą strefą).

Jako miarę ubóstwa relatywnego respondenta gospodarstwa domowego przyjęto w artykule, zgodnie z definicją AROP, miarę wyliczoną na podstawie porównania dochodu ekwiwalentnego gospodarstwa (przeliczonego według zmodyfikowanej skali ekwiwalentnej OECD na osobę ekwiwalentną) z 60% mediany dochodu ekwiwalentnego wyznaczonego dla wszystkich gospodarstw domowych. W tej powszechnie stosowanej procedurze przyjmuje się, że dochód w gospodarstwie domowym jest dzielony równo między wszystkich członków gospodarstwa. Dlatego sytuacja wszystkich osób w gospodarstwie względem linii ubóstwa jest identyczna bez względu na różnice w ich indywidualnym dochodzie. Ubóstwo monetarne ma tutaj charakter statystyczny i jest niezależne od opinii respondentów (pomiar obiektywny). Ubóstwo subiektywne odzwierciedla natomiast opinie respondentów odnośnie do ocen dochodów. W tym badaniu, jako miarę ubóstwa subiektywnego, zastosowano wskaźnik definiowany na podstawie porównania dochodu do dyspozycji gospodarstwa domowego z zadeklarowanym przez respondenta gospodarstwa dochodem minimalnym, będącym odpowiedzią na pytanie:

Ile w Państwa opinii wynosi najniższy miesięczny dochód netto, który uznalby/uznałaby Pan/Pani za absolutnie niezbędny (minimalny), aby „związać koniec z końcem” w aktualnej sytuacji swojego gospodarstwa domowego?⁴

Obydwa podejścia można przedstawić formalnie, gdzie odsetek ubogich zdefiniowany jest jako:

$$p_{\{0,i\}} = \mathbb{I}[y_i < e_{h(i)} * 0.6 * \text{med}(Y)] \quad (1)$$

$$p_{\{s,i\}} = \mathbb{I}[y_i < y_{jei}^{\min}], \quad (2)$$

⁴Zgodnie z instrukcją prowadzenia badania, odpowiadając na to pytanie: „Należy podać kwotę potrzebną na pokrycie podstawowych potrzeb, z których gospodarstwo nie może zrezygnować: żywność, opłaty mieszkaniowe (w tym kredyt na użytkowane mieszkanie), tylko niezbędne ubrania i obuwie oraz podstawowe leki, które członkowie gospodarstwa zażywają regularnie (np. na nadciśnienie, astmę, cukrzyce). Nie należy ujmować spłaty innych kredytów i pożyczek zaciągniętych przez gospodarstwo domowe”.

Gdzie $\mathbb{I}[\cdot]$ przyjmuje wartość 1, jeżeli warunek w nawiasie jest spełniony, i 0, jeżeli jest inaczej. Wartość $p_{\{0,i\}}$ jest indykatorem ubóstwa relatywnego dla osoby i . Wartość ta równa jest 1, jeżeli dochód gospodarstwa tej osoby jest mniejszy od wartości kryterium statystycznego wyznaczonego przez wartość przyjętej skali ekwiwalentności dla gospodarstwa osoby i – $e_{h(i)}$ – oszacowanie mediany dochodu gospodarstw domowych dla populacji – $\text{med}(Y)$ – oraz przyjętą wartość 0,6. Wartość $p_{\{S,i\}}$, będąc indykatorem ubóstwa subiektywnego dla osoby i , przyjmuje wartości 1, jeżeli dochód gospodarstwa osoby – y_i – jest mniejszy od zadeklarowanego przez respondentą w gospodarstwie (osoba j z tego gospodarstwa) dochodu minimalnego – y_{jei}^{\min} .

Obydwie klasyfikacje wykorzystują wartości łącznego dochodu wszystkich członków gospodarstwa domowego y_i . Stopy ubóstwa w obydwu przypadkach liczone były jako odsetki respondentów-reprezentantów poniżej linii ubóstwa i w odróżnieniu do wyliczeń Eurostatu nie były przemnażane przez liczbę osób w gospodarstwie. Licząc relatywne ubóstwo, dochód ten porównujemy z wartością ustaloną przez ekspertów i klasyfikujemy wszystkie osoby w gospodarstwie do tego samego stanu. Licząc ubóstwo subiektywne, porównujemy dochód z wartością deklarowaną przez respondentą-reprezentanta gospodarstwa, a następnie klasyfikujemy wszystkie osoby w gospodarstwie do tego samego stanu. Zastosowane podejście wykorzystujące deklaracje respondentów, bez uśrednionych indywidualnych opinii, określane jest jako „metoda indywidualna” (*individual method* – zob. Vrooman, 2009, s. 376) i było wykorzystane przez Martinę Mysikową i in. (2019). Deklaracje podawane w pytaniu MIQ dotyczyły dochodu w roku przeprowadzania badania, natomiast dochód do dyspozycji obliczany jest w badaniu EU-SILC na podstawie danych o dochodach z poprzedniego roku. W celu zachowania porównywalności dane o dochodzie do dyspozycji zostały skorygowane o wskaźnik zmiany cen konsumpcyjnych.

W pracy porównujemy rezultaty obydwu podejść, uwzględniając wszystkie osoby w gospodarstwie. W kontekście przedstawionych definicji przyjęcie przy wyznaczaniu zakresu ubóstwa subiektywnego kryterium wynikającego z oceny jednego z członków gospodarstwa nie wydaje się nam być bardziej kontrowersyjne niż powszechnie akceptowana ekspercka linia ubóstwa. Deklaracje o dochodach nie są zbierane bowiem oddzielnie od każdej z osób zamieszkujących gospodarstwo, ale podawane przez jedną osobę – głównego respondenta gospodarstwa. Pojęcie to zbieżne jest z terminem „głowy gospodarstwa domowego”, jednak określenie to nie jest oficjalną nomenklaturą EU-SILC, jak również budzi ono szereg zastrzeżeń (zob. Budlender, 2003). Zgodnie z wytycznymi EU-SILC respondent gospodarstwa powinien być osobą: odpowiedzialną za zakwaterowanie osób w gospodarstwie domowym (a przynajmniej finansowo odpowiadającą za nie) oraz taką, która w największym stopniu jest w stanie podawać rzetelne

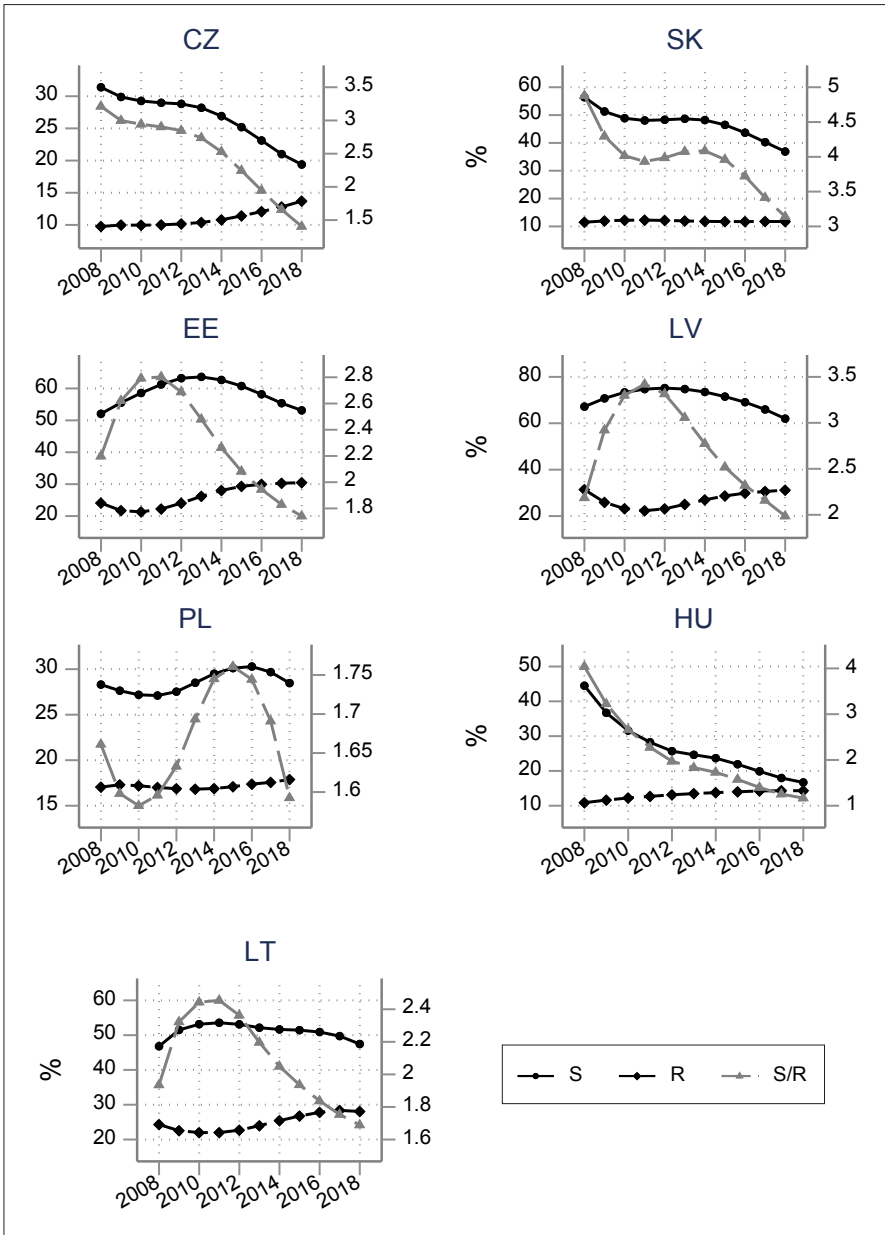
informacje o gospodarstwie i jest w wieku przynajmniej 16 lat (a w przypadku większej liczby takich osób – najstarsza z nich). Respondent powinien być w stanie „mówić za gospodarstwo” (Eurostat 2018, s. 168–169).

Porównanie wyników zastosowania obydwu klasyfikacji przedstawiamy w pracy dla ogółu badanych oraz w podziale na wiek głównego respondenta. Można sądzić, że cechy respondenta powinny mieć istotny wpływ na wysokość deklarowanego przez niego dochodu – i to nie tylko charakterystyki odnoszące się do samego gospodarstwa, ale i do samej osoby odpowiadającej. Przykładowo, pytając kogoś młodszego lub starszego albo przeciwnej płci względem respondenta gospodarstwa moglibyśmy otrzymać inne odpowiedzi. Mając to na względzie, postanowiliśmy sprawdzić, jak zmieniało się ubóstwo subiektywne i relatywne w zależności od wieku respondentów gospodarstwa domowego. Warto zauważyć, że czynnik wieku nie jest zbyt często brany pod uwagę przy analizie różnic w wartościach stóp ubóstwa. Nawet w badaniu Tomáša Želinského, Martiny Mysíkovej i Thesii Garner (2021) porównującym ubóstwo subiektywne i relatywne (choć to pierwsze liczone jest inną metodą niż w niniejszym artykule) wiek nie był brany pod uwagę jako zmienna kontrolna (a jedynie zmienna określająca udział osób w wieku 16–30 lat). Tymczasem badania wskazują, że ocena dochodu zależy w istotny sposób od wieku (Hansen i in., 2008; Stoller, Stoller, 2003; Hsieh, 2011; Hazelrigg, Hardy, 1997), a poczucie bycia ubogim nie zależy wyłącznie od dochodu, ale m.in. od stanu zdrowia, poczucia zmarginalizowania – czynników skorelowanych z wiekiem (Litwin, Sapir, 2009).

WYNIKI

W tej części prezentujemy statystyki opisowe odnoszące się do obydwu analizowanych typów ubóstwa. Poniżej omawiamy wartości dotyczące odsetka osób zaklasyfikowanych do grupy zagrożonych ubóstwem subiektywnym i relatywnym. Następnie koncentrujemy się na trzech podgrupach osób w gospodarstwach: a) spełniające tylko kryteria ubóstwa subiektywnego, b) spełniające tylko kryteria ubóstwa relatywnego, c) spełniające obydwa kryteria. W kolejnej części analizujemy wartości stóp ubóstwa w grupach wiekowych. Wszystkie analizy przeprowadzamy dla wybranych krajów środkowoeuropejskich. Ze względu na obszerność wyników i dla zachowania przejrzystości prezentacji niektóre szczegółowe wyniki w formie rysunków i tabel znajdują się w załączniku.

Rysunek 1 przedstawia obliczone wartości stóp zagrożenia ubóstwem relatywnym i stóp ubóstwa subiektywnego dla wybranych krajów w latach 2008–2018.



Rysunek 1. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem relatywnym i ubóstwem subiektywnym

Uwaga. „S” – stopa ubóstwa subiektywnego, „R” – stopa ubóstwa relatywnego, „S/R” – iloraz stóp. Wartości szeregów wygładzono za pomocą lokalnie ważonych regresji (Cleveland, 1979).

Źródło: opracowanie własne na podstawie EU-SILC.

We wszystkich krajach odsetek respondentów ubogich subiektywnie jest wyższy niż relatywnie zagrożonych ubóstwem materialnym (rys. Z1 w załączniku). Najwyższe wartości stóp widoczne są dla małych krajów nadbałtyckich. Wynosiły one tam ponad 50%, a na Łotwie dochodziły niemal do 80%. Najniższe wskaźniki, około 20%, odnotowano w ostatnich latach badania w Czechach i na Węgrzech. W obydwu krajach subiektywne ubóstwo znacząco zmalało po 2008 r. Duży spadek wystąpił również w Słowacji. Polskę na tle innych krajów regionu wyróżnia stabilność stóp ubóstwa subiektywnego, które w całym analizowanym okresie wynosiło nieco mniej niż 30%.

Zmiany wartości stóp relatywnych były znacznie mniejsze i w przeciwieństwie do stóp subiektywnych raczej rosły niż malały po 2012 r. Zagrożenie ubóstwem relatywnym nie wzrosło tylko na Słowacji. Efektem spadku zakresu ubóstwa subiektywnego i wzrostu relatywnego było zmniejszenie się dysproporcji między wartościami stóp liczonymi zarówno jako różnice, jak i iloraz. Różnice między stopami ubóstwa na Litwie, Łotwie, Słowacji i w Estonii od 2009 r. kształtowały się na poziomie 30–50 punktów procentowych i były zdecydowanie wyższe niż w Polsce i w Czechach (a także na Węgrzech po 2010 r.). W Polsce maksymalna różnica wynosiła 15 p.p., w Czechach 19 p.p., a na Węgrzech 14 p.p. O ile w 2008 r. liczebność ubogich subiektywnie w Czechach, w Słowacji, na Węgrzech i na Łotwie była ponad trzykrotnie większa niż ubogich relatywnie, to w 2018 r. stosunek ten zmalał do około 2. W Polsce relacja między liczebnościami była stabilna i wynosiła od 1,60 do 1,75. Dominujący wpływ na tę konwergencję miała poprawa ocen posiadanego dochodu w relacji do potrzeb. Dwa zjawiska – dominacja wartości stóp subiektywnych i konwergencja spowodowana głównie spadkiem ubóstwa subiektywnego – składają się na trzecie, jakim jest upodobnianie się obydwu grup zagrożonych ubóstwem, o czym świadczy wzrost udziału osób spełniających kryteria obydwu podejść w całkowitej liczbie zagrożonych co najmniej jednym typem ubóstwa. Na podstawie danych z rysunku Z1 stwierdzamy wzrost udziału osób spełniających obydwa kryteria w Czechach z 20% do ponad 30%, a na Węgrzech z 20% do prawie 40%. W krajach nadbałtyckich, w związku z dużym wzrostem wartości stóp relatywnych po 2012 r., udziały wzrosły z dwudziestu kilku procent do prawie 50%. W Polsce, ze względu na małą zmienność wartości stóp w czasie, udział ten zmienił się z 32,9% do 37,1%.

Analizując zmiany w Polsce, warto zwrócić uwagę na udział osób uznających posiadany dochód za niewystarczający wśród osób zagrożonych ubóstwem relatywnym. Przy stabilnych bezwarunkowych wartościach stóp ubóstwa, jakie obserwowaliśmy w Polsce, zmiany stóp warunkowych dostarczają nam informacji o zmianach w strukturze osób uznawanych za zagrożone niedostatkiem dochodowym. W Polsce najwyższy udział osób niemogących zaspokoić podstawowych

potrzeb wśród osób zagrożonych niedostatkami wynoszący 77,8% odnotowano w 2015 r., gdy wartość stopy ubóstwa relatywnego wynosiła 17,7%. Była to wartość porównywalna z 18,0% w 2018 r., gdy udział zagrożonych niedostatkami wynosił 69,9%. Ten udział systematycznie malał po 2015 r., choć wcześniej od roku 2011 do 2015 systematycznie rósł. W latach 2012–2013 również wzrastał, ale znacznie wolniej – z 64,7% w 2011 r. do 67,5% w 2013 r. Znaczący wzrost wystąpił w 2014 r., gdy wartość wskaźnika wyniosła 73,3%.

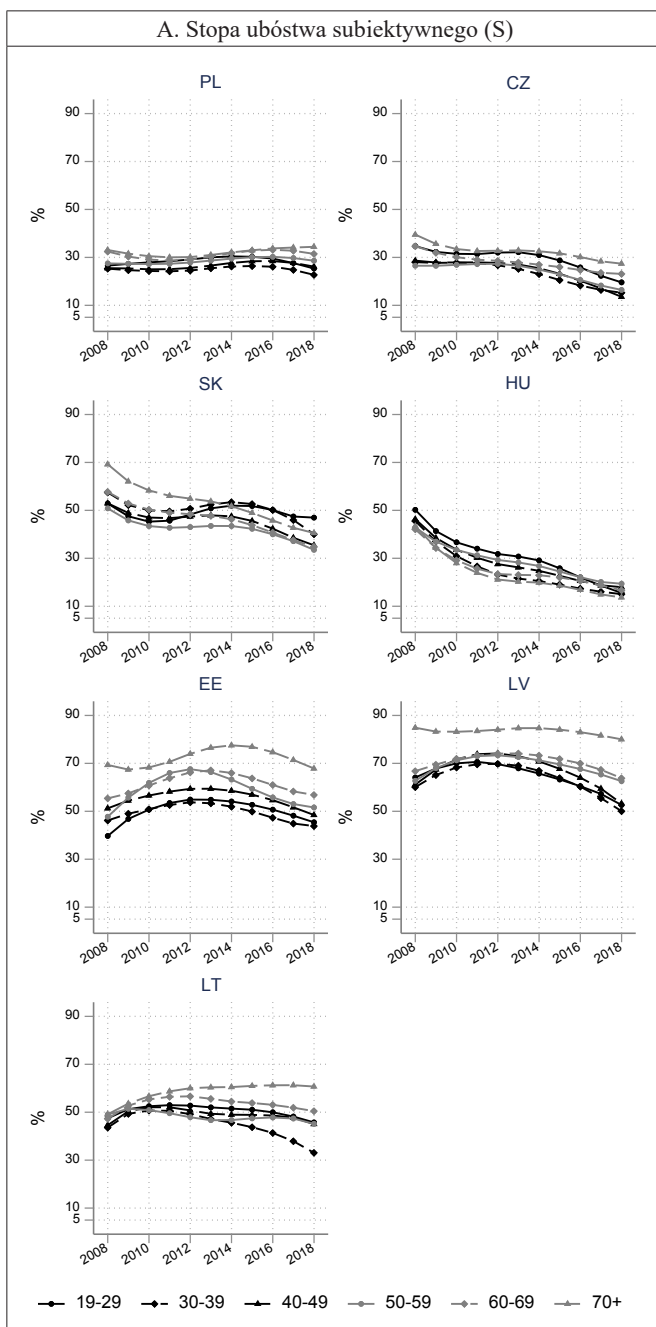
Wartości wskaźników ubóstwa wyznaczone dla grup wiekowych znajdują się w załączniku (tab. Z1). Na rysunku 2 pokazano natomiast wartości dla szeregów wygładzonych za pomocą lokalnie ważonych regresji (Cleveland, 1979). We wszystkich krajach i dla wszystkich grup wiekowych wartości stóp ubóstwa subiektywnego były większe niż wartości stóp zagrożenia ubóstwem relatywnym. W większości analizowanych krajów (tj. w Polsce, Czechach, na Litwie, Łotwie i w Estonii) wartości obydwu wskaźników ubóstwa były w 2018 r. najwyższe wśród osób w wieku 70 i więcej lat. W Polsce i Czechach różnice wartości stóp ubóstwa pomiędzy grupami wieku były mniejsze niż w krajach nadbałtyckich. W Polsce w porównaniu z innymi krajami wartości obydwu wskaźników są bardzo stabilne. Wzrost zróżnicowania nastąpił pod koniec badanego okresu, w trakcie poprawy koniunktury gospodarczej. Na tle innych krajów są to niewielkie zmiany. Znacznie większy wzrost zróżnicowania stóp ubóstwa relatywnego wystąpił w Czechach, a szczególnie duży w krajach nadbałtyckich. Na Węgrzech i na Słowacji zagrożenie ubóstwem bardziej dotykało osób młodszych niż seniorów. W obydwu krajach wartości wskaźników wydają się być stosunkowo mało zróżnicowane względem grup wieku. Wyniki dla Węgier, nie po raz pierwszy, odbiegają od tych dla pozostałych krajów. Jedynie tutaj obserwujemy spadek zróżnicowania wartości w czasie. Dotyczyło to wartości wskaźnika ubóstwa relatywnego po 2014 r.

Przeprowadzone badanie pozwala uporządkować kraje w grupy ze względu na zmienność wskaźników w czasie i ich zróżnicowanie względem wieku. Do pierwszej grupy należy zaliczyć Polskę, Czechy i Słowację będące krajami o niskim zróżnicowaniu wartości wskaźników oraz w miarę stabilnych ich wartościach w czasie. Wyjątkiem jest Słowacja w latach 2008–2012, kiedy to znacząco zmniejszył się zakres ubóstwa subiektywnego. Drugą grupę tworzą kraje nadbałtyckie, gdzie zróżnicowanie wartości stóp jest znacznie większe. W tej grupie „słabszym wiązaniem” wydaje się być Litwa, podczas gdy Łotwa i Estonia tworzą mocno homogeniczną parę. Węgry uznajemy za przypadek szczególny, nieprzystający do wspomnianych grup.

Trzecią cechą wartą odnotowania jest stosunek obydwu wskaźników, zdefiniowany jako iloraz stopy ubóstwa subiektywnego do stopy zagrożenia niedostatkami dochodowym. Wydaje się, że zbliżone wartości wskaźników opisują

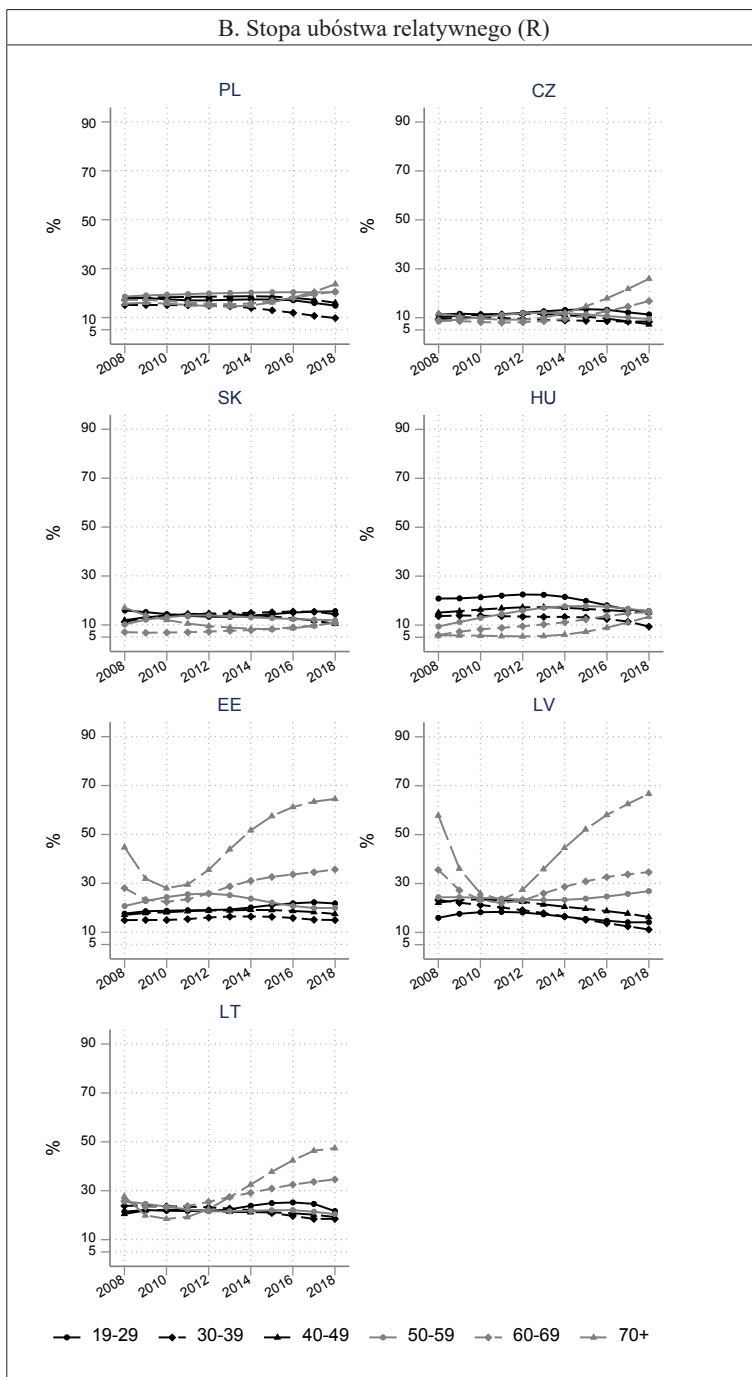
pożądaną sytuację z punktu widzenia skuteczności prowadzenia polityki społecznej. Jeżeli wartości obydwu wskaźników są sobie bliskie, to można podejrzewać, że istotna część socjalnych transferów pieniężnych kierowana jest do osób, dla których pomoc jest uzasadniona ich niskim dochodem w relacji do dochodu innych osób, a równocześnie są to osoby takiej pomocy oczekujące. W naszym badaniu wartości takich relacji są wyższe od 1, co odzwierciedla wyższe wartości stóp ubóstwa subiektywnego od wartości stóp ubóstwa relatywnego we wszystkich latach i analizowanych krajach. Wyniki dla krajów różnią się ze względu na wartości ilorazu, zróżnicowanie względem grup wieku oraz zmienność w czasie. Najstabilniejsza relacja wśród porównywanych krajów była w Polsce, gdzie do 2015 r. najbardziej zróżnicowane były wartości dla osób najstarszych. Od 2016 r. najwyższy iloraz był dla grupy 30–39 lat. Przyczynami tej zmiany były wzrost ubóstwa relatywnego i brak zmian zakresu ubóstwa subiektywnego wśród najstarszych osób przy równoczesnym silniejszym spadku ubóstwa relatywnego niż subiektywnego w młodszej grupie.

Pogorszenie pozycji w rozkładzie dochodu bez odpowiadającego wzrostu odsetka osób o dochodach niższych od deklarowanych potrzeb dochodowych może mieć różne przyczyny. Może to wynikać z przyrostu liczby osób o dochodach poniżej linii ubóstwa, głównie wśród tych mających mniejsze potrzeby dochodowe od reprezentowanych przez ekspercką linię ubóstwa. Ponieważ linia ubóstwa wyznaczana jest na podstawie rozkładów dochodów w populacji, nie musi oznaczać to pogorszenia się obiektywnego poziomu materialnego najstarszych, ale podniesienie się tej linii na skutek wzrostu nierówności dochodowych przy polepszeniu się sytuacji finansowej osób młodszych. Ponieważ w uboższych i mniej stabilnych gospodarkach respondenci mają skłonność do zaniżania własnych dochodów (Golinowska, 2018, s. 40), poprawa sytuacji gospodarczej w Europie Środkowej mogła to zjawisko ograniczyć, co również mogło wpłynąć na wykazywany w statystkach rozkład dochodów. Alternatywnie mogło w omawianym przypadku dojść do obniżenia potrzeb dochodowych osób zagrożonych niedostatkami dochodowymi. Dane przekrojowe pozwalają jedynie na zidentyfikowanie przedstawionego tutaj zjawiska, ale nie pozwalają zweryfikować, które z przypuszczeń powinno uznać się za poprawne wyjaśnienie.

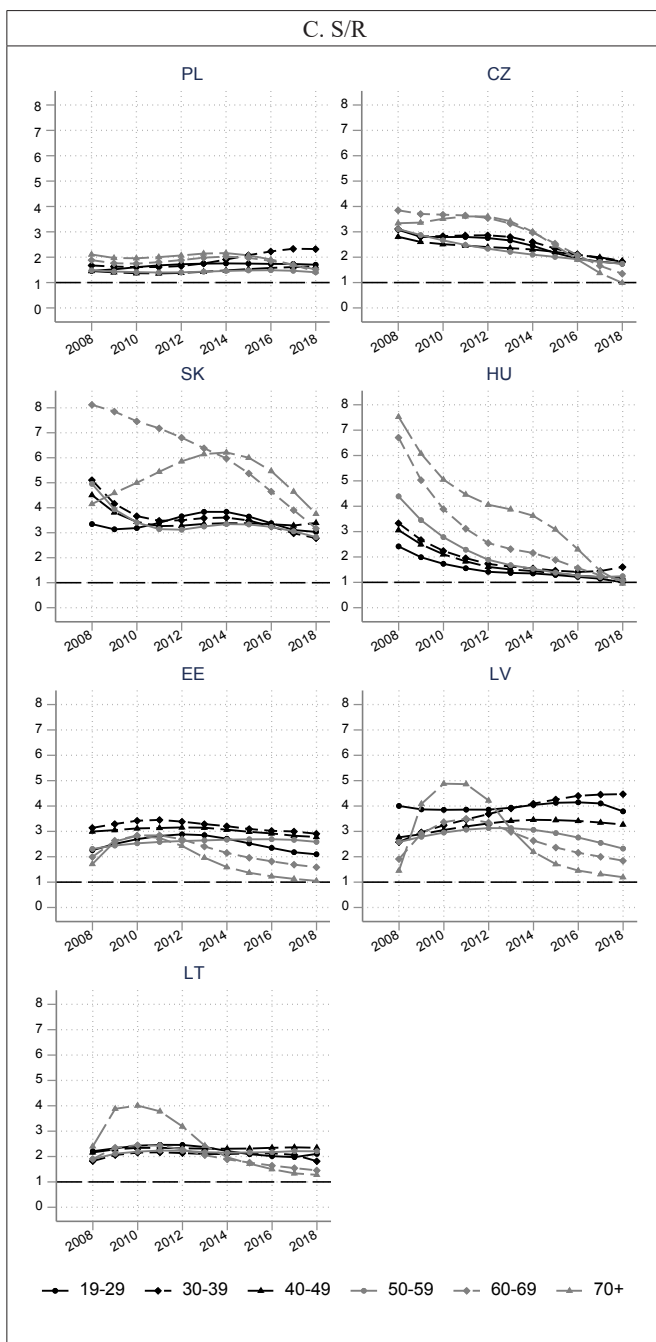


Rysunek 2. Ubóstwo relatywne i subiektywne względem wieku

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych EU-SILC.



Rysunek 2 – cd.



Rysunek 2 – cd.

WNIOSKI I PODSUMOWANIE

We wszystkich krajach i we wszystkich latach zakres dochodowego niedostatku „subiektywnego” jest większy niż zakres dochodowego niedostatku „relatywnego”. Obserwacja ta jest zgodna z wykorzystującymi metodę subiektywnych linii ubóstwa pracami Theo Goedharta, Victora Halberstadta, Arie Kapteyna i Bernarda van Praag (1977) – poczynając od pracy Klaas de Vosa i Thesii Garner (1991), dotyczącej USA i Holandii, po zbiorczy przegląd trendów w wartościach stóp ubóstwa subiektywnego w krajach UE dla lat 2004–2019 (Želinský i in., 2021). Równocześnie wskaźniki ubóstwa subiektywnego są bardziej zróżnicowane niż miary ubóstwa relatywnego.

Stopy ubóstwa subiektywnego wykazują trend malejący w krajach takich jak Węgry, Czechy i Słowacja, jak również w 2018 roku na Litwie i Łotwie, co zgodne jest z wnioskami Tomáša Želinského i in. (2021). Ponieważ ubóstwo relatywne utrzymuje się w badanym okresie na podobnym poziomie, w rezultacie zmniejszają się różnice między obiema miarami ubóstwa. Równocześnie można wydzielić dwie grupy krajów: kraje nadbałtyckie (Litwa, Łotwa, Estonia) i Słowacja charakteryzują się większą różnicą między poszczególnymi miarami ubóstwa niż Polska, Czechy i Węgry. Warto przy tym wspomnieć, że kraje nadbałtyckie często charakteryzowane są jako obszar, którego rozwój odbywa się kosztem wyjątkowo wysokich stóp ubóstwa i nierówności dochodowych (Aidukaite, Hort, 2019).

Zbliżanie się wartości odsetków ubóstwa subiektywnego i relatywnego nie oznacza jednak, że grupy ubogich określanych według obu definicji pokrywają się – we wszystkich krajach grupa osób deklarujących ubóstwo i spełniających kryterium relatywnego niedostatku stanowi mniejszość. W tym punkcie nasze obserwacje różnią się od Želinského i in. (2021), którzy wskazują, że w niektórych krajach środkowoeuropejskich i bałtyckich osoby spełniające oba kryteria ubóstwa stanowią większość osób ubogich (subiektywnie i relatywnie). Co więcej, zgodnie z naszymi obliczeniami od 2015 r. wzrasta odsetek respondentów gospodarstw zagrożonych niedostatkiem względnym, które nie uznają siebie za ubogie.

Dostrzegalny jest trend w kierunku mniejszego udziału ubogich subiektywnie wśród respondentów młodszych i coraz większego udziału ubogich relatywnie wśród respondentów starszych. Wiąże się to ze wzrostem średniego wieku respondentów gospodarstw domowych, które określono jako relatywnie ubogie.

Obecny trend w Europie Środkowej wskazuje na pogłębiający się problem względnego ubóstwa materialnego osób najstarszych przy równocześnie niezmiennym, a wręcz coraz lepszym odczuciu ich własnej sytuacji materialnej. Jest to sytuacja odmienna od tej, na którą zwrócił uwagę w odniesieniu do Czech Ladislav Rabušic w roku 1998, kiedy to osoby starsze czuły się subiektywnie ubogie, ale relatywnie ich sytuacja nie była aż tak zła (Rabušic, 1998). Przyczynowe wyjaśnienie tego trendu wymaga dodatkowych analiz, sama jego obecność wskazuje jednak, że ubóstwo obiektywne względne i subiektywne opisują odmienne zjawiska.

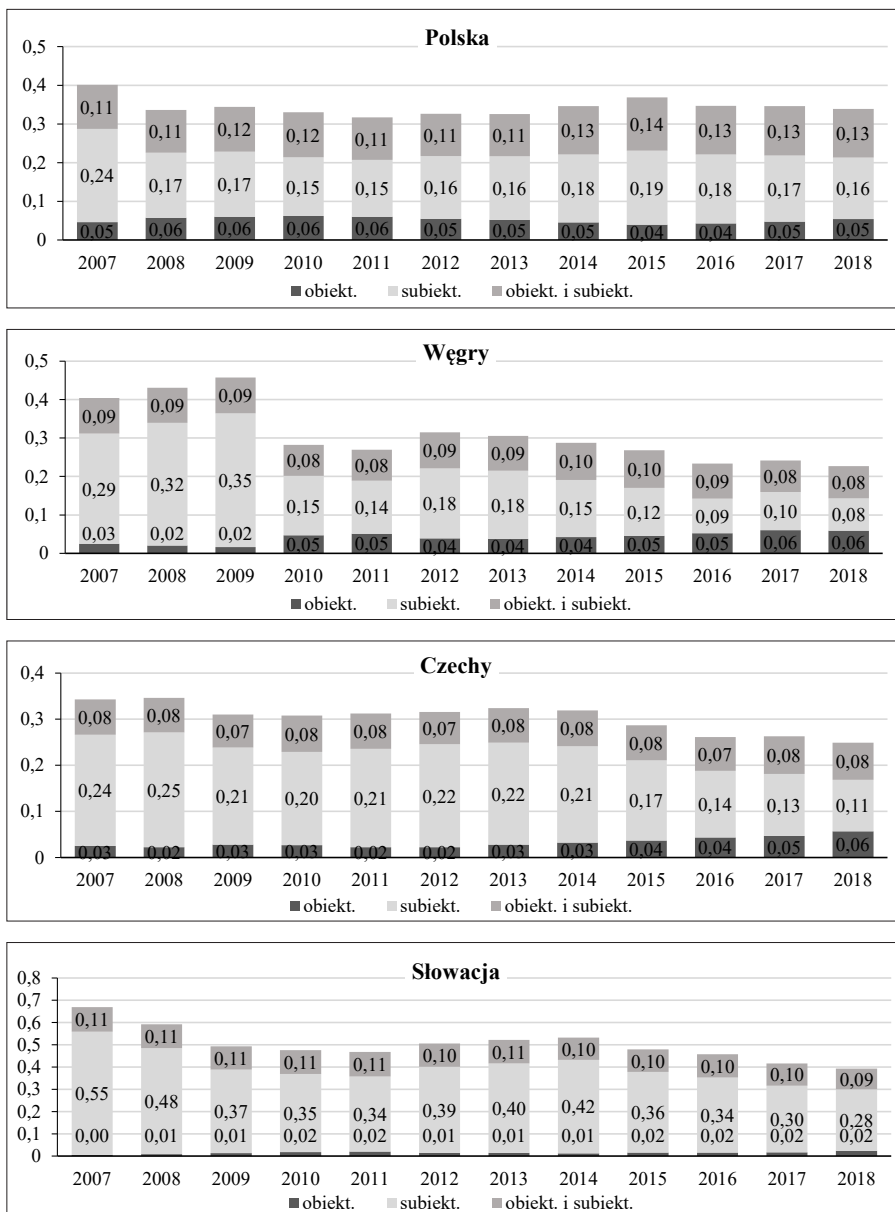
BIBLIOGRAFIA

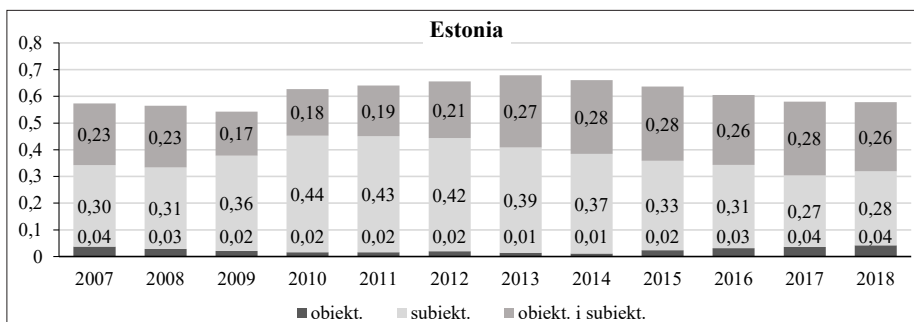
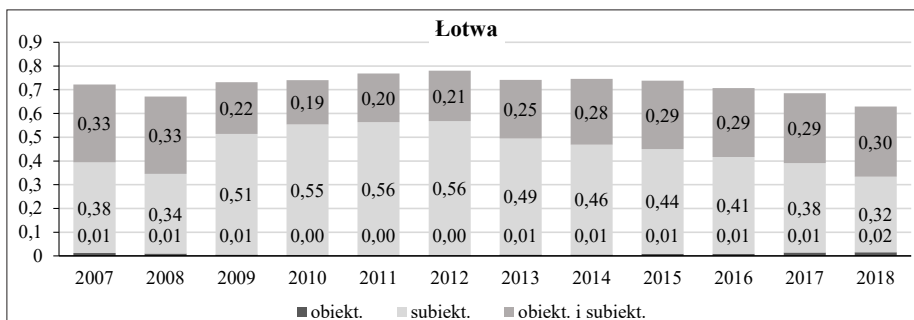
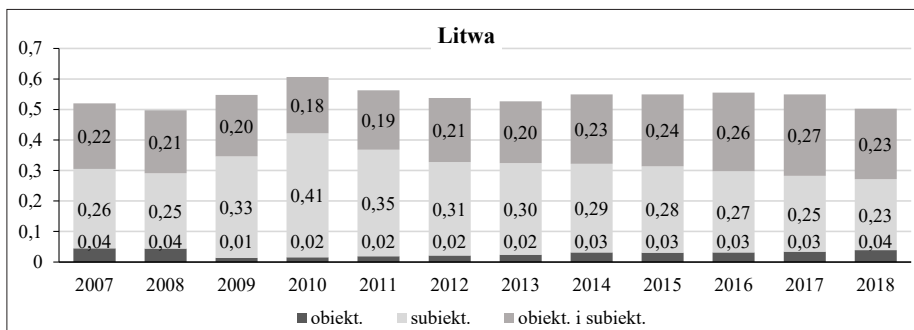
- Aidukaite, J., Hort, S.E.O. (2019). Editorial introduction: Baltic states after the crisis? The transformation of the welfare system and social problems. *Journal of Baltic Studies*, 50(1), 1–6. DOI: 10.1080/01629778.2019.1571754.
- Budlender, D. (2003). The Debate about Household Headship. *Social Dynamics: A Journal of African Studies*, 29(2), 48–72. DOI: 10.1080/02533950308628675.
- Buttler, F. (2013). What determines subjective poverty? An evaluation of the link between relative income poverty measures and subjective economic stress within the EU. *DFG Research Unit Horizontal Europeanization*. Oldenburg: Carl-von-Ossietzky-Universität Oldenburg. Pobrane z: https://uol.de/fileadmin/user_upload/proj/horizontal/downloads/pre-prints/PP_HoEu_2013-01_buttler_subjective_poverty_0.pdf (2024.06.28).
- Carletto, G., Zezza, A. (2006). Being poor, feeling poorer: Combining objective and subjective measures of welfare in Albania. *Journal of Development Studies*, 42(5), 739–760. DOI: 10.1080/00220380600741896.
- Cleveland, W.S. (1979). Robust locally weighted regression and smoothing scatterplots. *Journal of the American Statistical Association*, 74, 829–836. DOI: 10.1080/01621459.1979.10481038.
- Eurostat. (2018). Methodological Guidelines and Description of EU-SILC Target Variables. DocSILC065 (2018 operation [Version July 2019]).
- Giełda, M. (2014). Prekarność a ubóstwo. W: J. Blicharz, L. Klat-Wertelecka, E. Rutkowska-Tomaszewska (red.), *Ubóstwo w Polsce* (s. 13–29). Wrocław: Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Goedhart, T., Halberstadr, V., Kapteyn, A., van Praag, B.M.S. (1977). The Poverty Line: Concept and Measurement. *The Journal of Human Resources*, 12(4), 503–520. DOI: 10.2307/145372.
- Golinowska, S. (2018). *O polskiej biedzie w latach 1990–2015. Definicje, miary i wyniki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Hagenaars, A.J.M., van Praag, B.M.S. (1985). A synthesis of poverty line definitions. *The Review of Income and Wealth*, 31(2), 139–154. DOI: 10.1111/j.1475-4991.1985.tb00504.x.
- Hansen, T., Slagsvold, B., Moum, T. (2008). Financial situation in old age: A satisfaction paradox or a result of accumulated wealth? *Social Indicators Research*, 89(2), 323–347. DOI: 10.1007/s11205-007-9234-z.
- Hazelrigg, L.E., Hardy, M.A. (1997). Perceived income adequacy among older adults: Issues of conceptualization and measurement, with an analysis of data. *Research on Aging*, 19, 69–107. DOI: 10.1177/0164027597191004.
- Hsieh, C. (2011). Money and happiness: does age make a difference? *Ageing & Society*, 31, 1289–1306. DOI: 10.1017/S0144686X10001431.
- Koczan, Z. (2016). Being Poor, Feeling Poorer: Inequality, Poverty and Poverty Perceptions in the Western Balkans. *IMF Working Paper*, 16(31), 1–34.
- Litwin, H., Sapir, E. (2009). Perceived Income Adequacy Among Older Adults in 12 countries: Finding from the Survey of Health, Ageing, Retirement in Europe. *The Gerontologist*, 49(3), 397–406. DOI: 10.1093/geront/gnp036.

- Marks, G.N. (2007). Income poverty, subjective poverty and financial stress. *Australian Government Social Policy Research Paper*, 29, 1–94. DOI: 10.2139/ssrn.1728587.
- Morawski, L., Domitrz, A. (2017). Subjective Approach to Assessing Poverty in Poland – Implications for Social Policy. *Statistics in Transition new series*, 18(3), 501–520. DOI: 10.21307.
- Mysíková, M., Želinský, T., Garner, T.I., Večerník, J. (2019). Subjective Perceptions of Poverty and Objective Economic Conditions: Czechia and Slovakia a Quarter Century After the Dissolution of Czechoslovakia. *Social Indicators Research*, 145, 523–550. DOI: 10.1007/s11205-019-02102-2.
- Panek, T. (2008). Ubóstwo i nierówności: dylematy pomiaru. Pobrane z: https://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_Ubostwo_i_nierownosci-dylematy_pomiaru.pdf (2024.06.28).
- Panek, T., Zwierzchowski, J. (2016). Ubóstwo w krajach Unii Europejskiej. *Ekonomista*, 2, 180–199.
- Peng, C., Yip, P.S.F., Law, Y.W. (2020). What Factors Beyond Economic Poverty Lead People in High-income Societies to Feel Poor? Evidence from Hong Kong. *Social Indicators Research*, 152, 991–1027. DOI: 10.1007/s11205-020-02419-3.
- Pollak, R., Wales, T. (1979). Welfare Comparison and Equivalence Scale. *American Economic Review*, 69, 216–21.
- Posel, D., Rogan, M. (2016). Measured as Poor versus Feeling Poor: Comparing Money-metric and Subjective Poverty Rates in South Africa. *Journal of Human Development and Capabilities*, 17(1), 55–73. DOI: 10.1080/19452829.2014.985198.
- Rabušic, L. (1998). The Poverty of the Czech Elderly – Myth or Reality? *Sociologický časopis. Czech Sociological Review*, 6(1), 5–24. DOI: 10.13060/00380288.199.34.11.02.
- Ravallion, M. (2012). Poor, or Just Feeling Poor? On Using Subjective Data in Measuring Poverty. *World Bank Policy Research Working Papers*, 5968, 1–39.
- Shaw, B. (1988). Poverty: absolute or relative? *Journal of Applied Philosophy*, 5(1), 27–36. DOI: 10.1111/j.1468-5930.1988.tb00226.x.
- Stoller, M.A., Stoller, E.P. (2003). Perceived income adequacy among elderly retirees. *Journal of Applied Gerontology*, 22, 230–251. DOI: 10.1177/0733464803022002004.
- de Vos, K., Garner, T.I. (1991). An evaluation of subjective poverty definitions: Comparing results from the U.S. and the Netherlands. *Review of Income and Wealth*, 37(3), 267–285. DOI: 10.1111/j.1475-4991.1991.tb00371.x.
- Vrooman, C.J. (2009). *Rules of relief; institutions of social security, and their impact*. The Hague: The Netherlands Institute of Social Research.
- Wang, H., Zhao, Q., Bai, Y., Zhang, L., Yu, X. (2020). Poverty and Subjective Poverty in Rural China. *Social Indicators Research*, 150, 219–242. DOI: 10.1007/s11205-020-02303-0.
- Želinský, T., Mysíková, M., Garner, T.I. (2021). Trends in Subjective Income Poverty Rates in the European Union. *The European Journal of Development Research*, 34, 2493–2516. DOI: 10.1057/s41287-021-00457-2.

ZAŁĄCZNIK

Rysunek Z1. Odsetki ubogich tylko subiektywnie (tj. niewpadających w kategorię ubogich relatywnie/obiektywnie); tylko relatywnie/obiektywnie (tj. niewpadających w kategorię ubogich subiektywnie) oraz ubogich zarówno subiektywnie, jak i relatywnie/obiektywnie w wybranych krajach.





Źródło: obliczenia własne na podstawie danych EU-SILC.

Tabela Z1. Ubóstwo subiektywne i relatywne w grupach wiekowych, w wybranych krajach (%)

Polska

Rok	19–29		30–39		40–49		50–59		60–69		70+	
	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R
<i>l</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2008	25,52	17,73	24,59	14,87	25,39	17,07	27,70	18,38	31,84	17,45	32,34	15,47
2009	29,34	18,57	26,10	15,56	25,31	18,93	26,83	19,34	31,72	16,65	33,04	16,43
2010	27,32	18,24	23,35	15,09	26,41	19,17	27,60	19,62	26,90	18,13	29,44	16,65

<i>l</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2011	27,85	16,24	22,96	14,75	23,33	17,60	26,62	19,47	26,79	16,68	27,75	15,94
2012	30,22	16,41	24,81	15,27	24,06	18,20	27,53	19,53	28,11	14,55	29,99	13,18
2013	26,67	14,73	23,85	14,44	25,98	18,78	27,28	19,91	29,89	13,74	30,21	13,42
2014	33,50	19,63	26,03	14,73	28,32	18,91	30,35	20,86	32,07	14,93	31,85	14,21
2015	33,26	19,92	30,90	14,19	31,15	19,61	31,73	20,31	35,19	16,98	35,90	16,09
2016	28,47	15,95	25,96	11,41	29,34	18,06	30,76	20,50	34,25	18,15	32,31	16,39
2017	28,89	15,91	24,84	9,46	27,34	17,98	30,26	19,84	32,85	20,00	34,38	20,41
2018	24,86	15,03	22,87	10,55	26,37	15,66	28,34	20,58	31,42	20,33	34,52	23,90

Węgry

Rok	19–29		30–39		40–49		50–59		60–69		70+	
	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R
2008	47,53	20,82	41,73	13,57	43,06	15,69	39,74	9,81	38,59	6,32	39,38	6,19
2009	47,44	20,45	45,04	13,97	45,64	14,42	43,59	10,39	42,10	6,65	43,01	5,11
2010	27,09	22,54	23,31	14,54	25,21	16,87	26,48	13,75	20,32	8,48	19,63	5,70
2011	25,59	18,63	19,78	13,74	23,89	17,21	25,55	14,60	20,61	11,16	16,65	6,40
2012	37,35	25,10	24,22	13,02	31,01	18,21	32,92	16,85	24,24	8,72	20,19	4,81
2013	36,46	23,25	24,33	12,75	27,83	17,05	30,48	16,09	23,45	8,71	23,26	5,35
2014	27,42	24,29	19,96	13,65	26,29	17,52	27,73	18,92	23,86	10,47	21,94	4,18
2015	26,84	20,17	18,45	13,12	22,03	16,99	25,08	19,40	23,81	13,04	18,71	6,72
2016	20,18	15,60	16,82	14,68	17,41	15,67	19,04	17,84	20,30	13,94	15,63	8,84
2017	19,21	15,58	16,11	11,63	20,39	15,53	19,65	15,98	18,58	15,71	14,53	10,81
2018	15,48	16,26	15,08	9,09	17,35	15,21	19,94	16,03	16,84	14,89	14,01	13,56

Czechy

Rok	19–29		30–39		40–49		50–59		60–69		70+	
	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R
2008	36,85	11,19	28,23	8,30	29,02	10,53	27,29	8,87	36,58	9,38	40,78	11,54
2009	28,79	11,46	27,27	11,63	27,35	10,07	25,43	8,66	28,34	7,77	33,49	10,97
2010	28,82	12,94	27,50	11,81	26,46	11,64	25,53	9,78	30,10	8,77	31,25	9,54
2011	32,90	10,84	27,17	9,12	27,86	12,33	29,13	12,32	28,72	7,80	30,75	7,83
2012	31,24	9,92	30,15	8,39	29,91	11,16	27,34	11,65	27,04	7,02	31,60	7,86
2013	32,87	10,50	26,11	9,20	27,96	11,73	28,80	13,47	29,35	7,93	35,00	9,45
2014	35,37	17,49	22,84	9,01	26,34	11,29	26,32	11,93	29,18	9,44	35,90	11,19
2015	29,88	14,14	20,18	9,29	23,85	11,56	22,41	11,21	24,76	10,37	31,71	12,60
2016	25,94	13,07	16,63	8,14	19,94	9,12	18,63	10,68	23,91	12,49	27,59	17,31
2017	18,74	11,82	16,63	8,04	18,29	8,75	20,02	9,93	23,44	14,09	29,70	23,00
2018	21,45	11,48	15,29	8,65	12,95	7,22	15,65	9,49	23,20	17,07	26,88	25,29

Słowacja

Rok	19–29		30–39		40–49		50–59		60–69		70+	
	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R
2008	55,67	15,39	59,76	11,11	53,50	11,22	53,24	10,17	59,35	7,46	71,79	18,39
2009	42,50	16,40	48,24	13,01	47,91	14,25	41,44	11,86	50,03	6,39	58,11	11,66
2010	42,34	13,47	46,50	15,11	44,86	14,59	41,09	15,31	47,91	5,52	52,89	10,24
2011	41,48	14,41	46,18	15,80	41,59	14,07	39,35	14,60	46,13	8,57	55,20	11,52
2012	45,95	11,67	51,86	15,16	48,05	14,97	43,82	13,15	49,70	6,69	56,22	9,07
2013	51,95	12,24	52,30	12,95	50,57	14,95	46,13	14,97	50,24	7,36	55,44	9,17
2014	62,47	14,64	56,95	14,08	53,31	13,74	45,58	12,12	48,74	8,02	55,15	7,44
2015	53,01	13,84	54,88	15,96	45,33	13,59	41,65	12,62	43,25	7,81	46,92	7,41
2016	45,37	14,50	53,43	16,94	41,50	13,61	41,45	11,81	41,11	9,07	45,69	8,79
2017	46,83	17,69	46,49	15,90	38,10	11,70	38,55	13,32	35,96	9,19	41,51	7,86
2018	47,68	14,44	39,56	14,04	35,70	10,41	32,64	11,32	35,63	11,18	41,10	11,93

Litwa

Rok	19–29		30–39		40–49		50–59		60–69		70+	
	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R
2008	46,27	21,35	41,78	22,14	40,58	19,22	46,83	23,58	47,73	28,36	49,66	33,66
2009	52,50	21,45	50,76	26,60	57,08	24,02	54,79	28,94	51,01	19,31	52,61	10,23
2010	58,63	25,92	61,87	25,11	57,97	24,16	56,06	21,58	62,22	19,48	58,70	8,56
2011	51,80	18,96	48,08	19,67	52,29	21,28	49,36	21,39	59,20	25,92	62,85	20,49
2012	51,73	19,66	48,81	24,54	49,52	21,09	44,74	21,57	55,45	25,18	59,02	25,59
2013	50,75	23,57	44,46	21,71	46,29	21,21	44,19	18,95	53,96	26,26	60,43	25,02
2014	53,19	20,31	45,87	26,41	48,63	22,34	45,86	22,97	55,33	29,71	60,21	31,06
2015	51,65	27,67	46,53	19,91	48,09	19,70	47,84	23,75	54,37	32,35	60,61	35,12
2016	49,85	29,46	44,26	18,85	53,49	22,05	50,53	21,67	51,56	30,83	60,44	46,28
2017	50,87	24,80	36,69	16,16	47,63	21,08	49,91	22,41	55,21	36,15	65,27	53,71
2018	44,37	21,32	33,59	19,73	44,68	18,62	43,61	19,99	48,88	33,53	58,70	43,15

Łotwa

Rok	19–29		30–39		40–49		50–59		60–69		70+	
	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R
<i>l</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>
2008	62,32	15,84	58,52	23,11	59,85	22,23	61,28	24,71	66,58	38,63	84,88	66,18
2009	71,08	17,54	68,06	22,67	69,63	22,78	70,33	23,52	70,17	22,82	83,89	22,67
2010	71,59	20,53	69,96	19,97	74,37	25,89	74,37	25,52	71,04	15,45	79,22	8,42
2011	72,15	18,99	72,95	21,16	76,52	23,96	74,47	23,68	76,27	20,88	83,39	15,60

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2012	72,71	18,18	71,95	19,52	78,68	22,18	75,53	23,49	77,00	21,34	85,84	22,37
2013	68,07	16,33	65,83	17,68	71,17	21,27	72,09	22,58	71,62	26,02	85,00	38,06
2014	63,25	18,28	68,77	17,18	70,98	19,97	70,95	22,24	74,56	29,23	85,83	49,58
2015	64,46	14,81	68,33	14,04	68,54	19,62	70,83	23,82	73,04	34,17	84,29	54,49
2016	60,40	14,57	60,84	14,78	66,56	19,32	67,53	24,38	70,83	32,05	83,33	57,07
2017	61,85	12,52	54,04	11,81	61,52	18,43	66,58	25,80	68,83	33,11	82,12	64,23
2018	50,31	14,96	50,95	11,44	51,96	15,87	62,01	26,91	63,01	35,18	79,78	65,96

Estonia

Rok	19–29		30–39		40–49		50–59		60–69		70+	
	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R
2008	40,07	17,21	46,95	16,14	52,66	17,12	48,72	21,06	56,61	30,03	73,58	51,84
2009	45,04	18,96	47,11	12,56	51,15	17,39	53,15	22,26	55,67	20,61	59,84	19,98
2010	58,66	20,99	54,08	16,65	60,93	20,36	67,09	24,36	58,34	15,44	65,85	16,35
2011	55,39	17,93	52,90	15,38	59,01	16,88	68,76	27,98	65,58	21,60	70,88	22,69
2012	51,62	18,02	52,53	13,58	59,14	18,62	72,58	26,04	69,52	26,81	73,18	34,11
2013	58,28	19,29	56,54	18,33	60,07	20,49	69,64	28,00	69,30	31,48	80,50	47,77
2014	53,01	19,72	56,02	17,01	60,13	18,82	62,76	23,15	69,87	32,20	81,49	55,33
2015	56,35	20,28	48,30	19,01	59,18	18,91	58,78	21,82	63,09	32,71	77,75	60,25
2016	51,06	23,37	46,11	12,85	54,98	19,28	54,01	19,23	58,58	32,10	74,94	61,98
2017	45,81	24,16	43,18	15,58	50,55	18,84	50,96	18,94	58,18	36,42	72,38	65,02
2018	46,79	20,61	44,77	15,14	49,11	17,13	52,84	20,61	57,07	34,88	67,34	63,70

Komentarz. „S” – stopa ubóstwa subiektywnego, „R” – stopa ubóstwa relatywnego.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych EU-SILC.

Streszczenie

W ocenie sytuacji społecznej oraz efektów działania instrumentów polityki dochodowej powszechnie korzysta się ze wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym. Jedną z alternatywnych miar jest wskaźnik ubóstwa subiektywnego identyfikujący osoby deklarujące niewystarczające dochody w odniesieniu do ich potrzeb. Celem badania jest porównanie wartości wskaźników ubóstwa relatywnego i subiektywnego w wybranych krajach środkowoeuropejskich ze szczególnym uwzględnieniem grup wiekowych respondentów. Weryfikowane jest przypuszczenie, że udział ubogich subiektywnie wśród ubogich relatywnie zmienia się w zależności od wieku. Analiza przeprowadzona została na podstawie danych EU-SILC obejmujących lata 2008–2018. Wyniki wskazują, że we wszystkich krajach zakres ubóstwa subiektywnego jest większy niż relatywnego. Litwa, Łotwa, Estonia oraz Słowacja w porównaniu do Polski, Węgier i Czech charakteryzują się większymi różnicami między analizowanymi w pracy miarami ubóstwa. Malejący w czasie zakres ubóstwa subiektywnego prowadzi do zmniejszenia się różnic między obiema miarami ubóstwa. Widoczna jest rozłączność grup ubogich, można wyodrębnić grupy tylko ubogie subiektywnie lub tylko relatyw-

nie. Wyniki pokazują również malejącą liczbę ubogich subiektywnie wśród młodszych i większą liczbę ubogich relatywnie wśród starszych respondentów. Zaobserwowany trend w krajach Europy Środkowej wskazuje na pogłębiający się problem względnego ubóstwa materialnego najstarszych przy równoczesnym niezmiennym, a wręcz coraz lepszym poczuciu własnej sytuacji materialnej. Powyższe wyniki wskazują, że ubóstwo obiektywne względne i subiektywne opisują odmienne zjawiska.

Słowa kluczowe: ubóstwo subiektywne, ubóstwo relatywne, EU-SILC, kraje środkowoeuropejskie.

Subjective and objective poverty in Central European countries by age group

Summary

In assessing the social situation and the effects of income policy instruments, the risk-of-poverty indicator known as objective poverty is commonly used. An alternative measure is subjective poverty, which identifies people declaring too low income in relation to their needs. The aim of our research was to compare the value of indicators of objective and subjective poverty in selected Central European countries, with particular emphasis on the age groups of the respondents. The assumption is verified that the share of the subjectively poor among the poor changes relatively depending on age. The analysis was based on the EU-SILC data covering the years 2008–2018. The results indicate that in all countries, the subjective poverty is greater than the objective poverty. Lithuania, Latvia, Estonia and Slovakia, compared to Poland, Hungary and the Czech Republic, are characterised by greater differences between various measures of poverty. There is also a downward trend in the rates of subjective poverty, which leads to a decrease in the differences between the two poverty measures. However, the separability of poor groups is also visible, with groups only subjectively or only objectively poor being distinguishable. The results also show a decreasing number of subjectively poor among younger respondents and a higher number of objectively poor among older respondents. The observed trend in the countries of Central Europe indicates a deepening problem of relative material poverty among the oldest people, while the sense of their own financial situation remains unchanged or even improved. The above results indicate that objective relative poverty and subjective poverty describe different phenomena.

Keywords: subjective poverty, objective poverty, EU-SILC, Central European countries.

JEL: D63.